

The events surrounding
the Bosnian Serb take-over
of the United Nations ('UN')
safe area of Srebrenica...
have become to the world.
ICTY

ODPOVĚDNOST V KONTEXTU SREBRENICKÉHO PŘÍPADU GENOCIDY - přednáška 24. dubna 2007

1. Pluralismus odpovědnostních režimů

1.1 V minulosti nebyly hmotně právní normy mezinárodního práva provázeny dostatečnou úpravou odpovědnostních následků. Pociťovaný nedostatek se projevil v úsilí států kodifikovat jak obecná, tak partikulární (speciální) pravidla. Prosadila se věcná specializace v odpovědnostních režimech. Následkem souběžných a sousledných kodifikačních snah prodělala odpovědnost v mezinárodním právu zásadní změny:

- úprava odpovědnosti se stala z hlediska svých druhů, forem a odpovědnostních následků *velmi pestrou a rozrůzněnou*;
- úprava odpovědnosti se objevuje v normách *obecného a partikulárního* mezinárodního práva;
- úprava odpovědnosti se ocitá v *primárních i sekundárních* normách mezinárodního práva;
- úprava odpovědnosti zasahuje spektrum *subjektů* mezinárodního práva: státy, mezinárodní organizace, jednotlivci (čl. 57 a 58 návrhu článků o odpovědnosti států z roku 2001).

2. Evoluce mezinárodní odpovědnosti států ve vědě mezinárodního práva od Dionisia Anzilottiho k Robertu Agovi

2.1 V roce 1902 italský profesor Dionisio Anzilotti rozvinul obecnou teorii odpovědnosti v monografii *Teoria generale*

della responsabilità dello Stato nel diritto internazionale a článku z roku 1906 *La responsabilité internationale des Etats*. Podtitulek často citovaného článku zněl „*a raison des dommages soufferts par des étrangers*“. Italský vědec razil voluntaristickou cestu pozitivistického učení a přesvědčoval, že mezinárodní právo je pozitivním právem. Za rozhodující, původní zdroj mezinárodního oprávnění anebo povinnosti pokládal svrchovanost, jenž se mu stala středem mezinárodněprávního řádu. Přičemž státy jsou pouze zavázány tím, k čemu vyslovily svůj výslovný nebo mlčenlivý souhlas. Voluntarismus v individualistickém smyslu zdůrazňuje spíše subjektivní charakter mezinárodního práva. Profesor Anzilotti usmíruje faktickou svrchovanost států s pevným odpovědnostním režimem spojeným a jeho formální normativností. Jeho obecná teorie odpovědnosti spočívala na dvou teoretických předpokladech **redukci a abstrakci**:

- připouštěl pouze porušení mezinárodního závazku mezi dvěma (bilaterální a reparační koncepce odpovědnosti) či více státy, přičemž jenom porušení subjektivního oprávnění jiného státu může založit odpovědnostní vztah,
- poučen římským právem, přisoudil mezinárodní odpovědnosti států výlučný reparační, civilistický obsah a funkci (odpovědnost je povinnost reparovat) a odlišil právo státu požadovat splnění odpovědnostního nároku od práva použít represálie,
- prohlásil, že pouze akty států, a sice jejich orgánů, které vykonávají svrchovanost, mohou vyvolat porušení mezinárodního závazku,
- omezil odpovědnost na praktické otázky odpovědnosti za škody způsobené cizincům.

2.2 Těsně před II. světovou válkou (1939) proslovil svoji první přednášku v Haagské akademii mezinárodního práva profesor Roberto Ago na téma *Le délit international*. Profesor

Ago oproti Anzilottimu příslušel k rozvíjející se vlně naturalismu, k níž patřil profesor Alfred Verdross. Z naturalistických pozic oponoval Anzilottimu, který nerozlišoval závažnost porušení. Navrhuje rozlišovat mezi delikty podle právních hodnot, které lze připsat křivdě či bezpráví. Začal později rozlišovat mezi **delikty a zločiny**. Odmítá Anzilottiho myšlenku, že pojem zločinu předpokládá organizované mezinárodní společenství. Avšak pro Ago nepředpokládal zločin potrestání organizovaným mezinárodním společenstvím, ale pouze represivní charakter opatření. Ago přijal myšlenku, že vedle mezinárodních deliktů existují mezinárodní zločiny, za jejichž spáchání může být stát postižen. Mezinárodní zločiny znamenají závažná porušení závazků vůči mezinárodnímu společenství států jako celku. K rozvinutí jeho teorie dochází až v době, kdy se stal zpravodajem pro otázky odpovědnosti států v letech 1962-1979 (17 let). Profesor Ago taktéž kritizoval Středoevropana Hanse Kelsena, že obvyklým následkem spáchaného mezinárodního deliktu je sankce, čímž obrátil Anzilottiho pojetí. Taktéž prohlásil, že následkem mezinárodního zločinu může být sankce.

3. Odpovědnost států v návrhu článků Komise OSN pro mezinárodní právo z roku 2001

3.1 Komise OSN pro mezinárodní právo dokončila po úmorných, drahých 45 letech **obecný režim (*lex generalis*)** odpovědnosti států za protiprávní chování, jenž se nedotýká ostatních odpovědnostních režimů. Kodifikační orgán nyní připravuje návrh mezinárodní odpovědnosti za škodlivé následky nezakázaných činností.

3.2 Odpovědnost států za mezinárodněprávní chování je vystavěna na mezinárodně protiprávním chování, jehož vymezení se téměř stalo jakýmsi kodifikačním záznakem. Obsahem odpovědnosti státu je vznik nového právního vztahu

mezi poškozeným a porušitelem mezinárodního závazku, který se spravuje sekundárními pravidly mezinárodního řádu. Návrh neurčuje obsah primárních závazků, ani jejich výklad a provádění, nýbrž se zabývá tím, zdali závazek byl skutečně porušen a jaké následky postihnou stát, jenž porušil primární závazek. Návrh neupravuje ani povinnost kompenzovat následky chování, které mezinárodní právo nezakazuje, ale může ho naopak výslovně dovolovat. Návrh ponechává stranou odpovědnost mezinárodních organizací a nestátních entit, včetně jednotlivců.

4. Přičitatelnost jako subjektivní i objektivní předpoklad odpovědnosti za protiprávní chování státu

4.1 Pojem odpovědnosti pokrývá *nové právní vztahy*, jež vznikají z důvodu spáchání protiprávního chování (relační pojetí odpovědnosti). Čl. 1 stanoví, že každé protiprávní chování má za následek (*entails*) odpovědnost státu (*Phosphates in Marocco, 1938; Wimbledon, 1923; Factory at Chorzow, 1927*). Přitom nové právní vztahy mohou zahrnovat různé typy následků: zastavení protiprávního chování, reparace, protiopatření či sankce, což závisí na okolnostech případu. Přitom také záleží na tom, jaký závazek byl porušen – prostý nebo imperativní. Čl. 2 upravuje prvky protiprávního chování: zaprvé, chování musí být přičitatelné státu podle mezinárodního práva, zadruhé chování zakládá porušení mezinárodního závazku. Prvek přičitatelnosti je někdy označován za subjektivní předpoklad, což může být potvrzeno v čl. II Úmluvy o genocidě „úmysl zničit, částečně nebo jako celek, náboženskou, rasovou, etickou či národnostní skupinu“. Mezinárodní soudní dvůr (MSD) se ve věci *Aplikace Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidy (ICJ Reports, 2007, odst. 278)* táže na zvláštní úmysl (*specific intent*) neboli *dolus specialis* masové vraždy 7000 mužů v Srebrenici okolo 13. července 1995. Přičemž se dovolává případů osob souzených

Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY), a to případů *Krstić* (IT-98-33-T) a *Blagojević* (IT-02-60-T). Trestní senát ICTY konstatoval:

„...*the Bosnian Serbs devised and implemented a plan to execute as many as possible of the military aged Bosnian Muslim men present in the enclave.*” (IT-98-33-T, 2 August 2007, odst. 87). MSD v odst. 297 rozsudku uvádí:

„*The Court concludes that the acts committed at Srebrenica falling within Article II (a) and (b) of the Convention were committed with the specific intent to destroy in part the group of the Muslims of Bosnia and Herzegovina as such; and accordingly that these were acts of genocide committed by members of the VRS in and around Srebrenica from about 13 July 1995.*”

4.2 Prvek přičitatelnosti může být uchopen v objektivním smyslu. V případě Korfského průlivu prohlásil Mezinárodní soudní dvůr, že orgány věděly či musely vědět o přítomnosti min v pobřežních vodách. Otázkou je, zdali zavinění (psychický, mentální element) – úmysl poškodit - je součástí přičitatelnosti. **Přičitatelnost je právní, normativní operace**, jejíž pomocí se připisuje jednání či opomenutí orgánu státu. Hodnotí se chování orgánů státu, nejenom z hlediska jejich organizačního a formálního postavení, ale i z hlediska funkčního. Státní orgán je individuální nebo kolektivní jednotkou, jenž jedná jménem státu a v jeho prospěch, přičemž musí jednat ve své oficiální pozici (*acta iure gestionis, acta iure imperii*) a nikterak jako soukromá osoba.

4.3 Čl. 4 odst. 2 návrhu článků o odpovědnosti států stanoví:

„*An organ includes any person or entity which has that status in accordance with the internal law of the State.*”

Případ *LaGrand* prokazuje, že guvernér Arizony je státní orgán ve smyslu kodifikace. Ve věci *Vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní* (ICJ Reports, 1986, str. 62-64,

odst. 109) Mezinárodní soudní dvůr uvádí podstatnou právní větu:

„...whether or not the relationship of the contras to the United States Government was so much one of dependence on the one side and control on the other that it would be right to equate the contras, for legal purposes, with an organ of the United States Government, or as acting on behalf of that Government.“

Proto MSD v případě *Aplikace Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidy* (ICJ Reports, 2007, odst. 386-396) prozkoumává otázky, zdali Republika Srpska a její armáda (VSR) byla úplně závislá na Srbsku a Černé Hoře či ji tento stát efektivně kontroloval. Zdali tedy Republika Srpska a její armáda působily jako pouhé nástroje bělehradské vlády.

4.4 V mezinárodním právu platí zásada, dle níž se chování soukromých osob státu nepřičítá. Jednání soukromých osob, pokud jednají ve skutečnosti podle jeho pokynů, pod jeho řízením anebo kontrolou, se státu připisuje, třebaže nemají postavení orgánu státu. Návrh článků o odpovědnosti států v čl. 8 stanoví:

„The conduct of a person or group of persons shall be considered an act of a State under international law if the person or group of persons is in fact acting on the instructions of, or under the direction or control of, that State in carrying out the conduct.“

Ve věci *Tadić* (IT-94-1-A, 15 July 1999) však ICTY použil namísto efektivní kontroly, jenž použil MSD v nikaragujském případě hledisko „celkové“ kontroly (*overall control*), jenž však mj. uplatnil ve vztahu k charakteru ozbrojeného konfliktu (mezinárodní anebo nemezinárodní). MSD ve věci *Aplikace Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia* se vyrovnává s logikou tohoto hlediska. Odmítá jeho použití pro účely odpovědnosti kvůli nevhodnosti a jeho rozpínavé pružnosti.

V daném případě MSD posuzuje fakta na základě několika zpráv z několika setkání mezi Miloševićem a Stoltenbergem či Akashim, který působil jaké zvláštní zástupce generálního tajemníka OSN. MSD měl dále k dispozici i zprávy CIA a vojenské zpravodajské služby Nizozemí. Ze zpráv nevyplývaly důkazy, jež by utvořily faktický základ pro přičtení chování VSR Srbsku a Černé hoře na základě toho, že tento stát instruoval, řídil nebo kontroloval vojenskou operaci ve Srebrenici (*ICJ Reports*, 2007, odst. 408-415). MSD uvádí v odst. 434:

„...the FRY was in a position of influence, over the Bosnian Serbs who devised and implemented the genocide in Srebrenica, unlike that of any of the other States parties to the Genocide Convention owing to the strength of the political, military and financial links between the FRY on the one hand and the Republika Srpska and the VRS on the other, which, though somewhat weaker than in the preceding period, nonetheless remained very close.”

4.5 Státu se připisuje chování, které uzná a přijme jako vlastní (případ A. Eichmanna, 10.5. 1960, kterého se zmocnila skupina dobrovolníků, která se neidentifikovala jako orgány izraelského státu). Bosna a Hercegovina ve věci Aplikace Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidy tvrdila, že Srbsko a Černá Hora ve skutečnosti uznaly odpovědnost za chování spáchaná v Srebrenici.

5. Stručně o protiprávnosti

5.1 Porušení závazku – **protiprávnost** – značí rozpor mezi tím, co jest, a tím, co se očekává. V právním jazyce se používá obrat neslučitelnost, rozpor, nesoulad, selhání splnit závazek aj. Prameny závazku mohou být pravidla smluvní, obyčejová, pravidla pramenící z rozhodnutí orgánů mezinárodních organizací, jednostranné akty států atd. Pramenem mohou být imperativní, *erga omnes* a dispozitivní pravidla. Pramenem

mohou být smlouvy, obyčejně či jednostranné právní akty. Návrh nerozlišuje závazky požadující dosažení výsledku a požadující určité chování. Porušení může být jednorázové čili završené anebo pokračující. Složený akt může sestávat z řady činů či opomenutí. MSD ve věci *Aplikace Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidy* připomíná v odst. 401 rozsudku:

„...that the crime of genocide has particular nature, in that it may be composed of a considerable number of specific acts separate, to a greater or lesser extent, in time and space.”

V takovém případě se jedná o akumulaci stejných či podobných činů, které nejsou zcela izolované, nýbrž propojené a tvoří součást systému. Společné spáchání skutku či pomoc při jeho spáchání.

6. Některé problémy definice škody

6.1 V mezinárodněprávním jazyce se objevuje několik obdobných výrazů jako škoda, újma, ztráta aniž by jednotlivé obraty měly ostře odlišený význam a jednoznačnost. Nadto se do mezinárodněprávního jazyka vplétá vnitrostátní názvosloví ovlivněné civilistikou. Mezinárodněprávní jazyk překonává dostředivou zahleděnost vnitrostátního pojetí. Komise OSN pro mezinárodní právo použila vymezila škodu, která není nezbytnou náležitostí mezinárodní odpovědnosti. Definice zní velmi jednoduše i tautologicky: „Škoda zahrnuje jakoukoli újmu, ať hmotnou nebo morální, způsobenou mezinárodně protiprávním chováním států.“ V řadě právních systémů, které jsou ovlivněny římským právem se rozlišuje skutečná škoda od ušlého zisku (náhrada za ztráty kapitálových hodnot, ztrátu zisku a náhodné výdaje), jež jsou finančně ocenitelné (*finacially assessable*). Totéž platí pro rozhodování mezinárodních soudů a rozhodčích orgánů. V případě *Korfského průlivu* (*ICJ Reports*, 1949), kde byl zničen torpédoborec Saumarez, V.B. vyčíslila je ho ztrátu na 700,087 liber, a poškozen torpédoborec Volage 93,812 liber. Dále

vyčíslila ztráty na životech (náklady penze, odškodnění příbuzným), zranění (lékařská péče).

6.2 Lod' Saiga zadržaná Guineou, zadržetí vyústilo v ušlý zisk (pronájem plavidla). Nicméně škody na životním prostředí se vymykají jasnému a kvantifikovanému stanovení nákladů (rekultivace přírodního objektu).